

MEHMET ÂKİF ERSOY VE KUR'ÂN'A DÖNÜŞ PROJESİ**MEHMET ÂKİF ERSOY AND HIS "RETURN TO THE QURAN" PROJECT***Nurettin ÇİFTÇİ**

Dr. Öğr. Üyesi, Hakkâri Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü,
nurettinciftci@hakkari.edu.tr ORCID:0000-0003-3950-9579

ÖZET

1639'da Karlofça anlaşmasıyla duraklamaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu, 1774'te Küçük Kaynarca anlaşmasıyla da gerilemeye başlamış özellikle batıda ortaya çıkan aydınlanma felsefesi, sanayi inkılabı ve milliyetçilik akımları karşısında kendini geliştirememiş, bilim ve sanayide batı karşısında hezimete uğramıştır. 19. yüzyılın sonu ve 20 yüzyılın başına gelince de batıdaki bu gelişmelerin gerisinde kaldığı için altı yüz yıllık imparatorluk yıkılmayla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde Müslümanların içinde bulunduğu kötü gidişattan, özellikle batı karşısında geri kalan toplumun bu durumdan kurtulmalarını hedefleyen bir takım düşünce akımlarının sahne aldığı görülmektedir. Bu akımlardan biri de Kur'ân'a dönüş ile İslam toplumunun tekrar dirilişe geçeceğine inanan, "Sırat-ı Müstakim", "Sebilürreşat", "Mekatip" ve "İslam" gibi dergilerin etrafında toplanan simaların oluşturduğu İslamcılık akımıdır. Bu akımın en önemli simalarından biri de bir baytar hekim olan, aynı zamanda bir alim, düşünür ve şair olan Âkîf'tir. Mehmet Âkîf, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına zemin hazırlayan hastalıklara işaret etmiş ve Müslüman toplumun Kur'ân ışığında bu kötü gidişattan kurtulmalarını sağlayacak reçeteler sunmaya çalışmıştır. Mehmet Âkîf gerek şiirlerinde gerekse vaaz ve nasihatlerinde Kur'ân'a vurgu yaparak toplumun Kur'ân'a ve dine yaklaşımındaki sakat anlayışlarını sorgulamış, Müslümanların içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmalarının Kur'ân'a dönüş ile mümkün olacağını dile getirmiştir.

Bu çalışmada bir Kur'ân şairi olan Âkîf'in batmakta olan bir toplumun aydınlık istikbalinin ve istiklalinin kendisiyle mümkün olacağına inandığı Kur'ân'a dönüş düşüncesi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkîf, Kur'ân Şairi, Kur'ân'a Dönüş, Safahat, İstiklâl Marşı.

ABSTRACT

The Ottoman Empire, which started to stagnate with the Treaty of Karlowitz in 1639 and started to decline with the Treaty of Küçük Kaynarca in 1774, especially in the face of the enlightenment philosophy, industrial revolution and nationalism movements that emerged in the west, could not improve itself in science and industry. At the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, the six-hundred-year-old empire faced dissolution as it lagged behind these developments in the west. In this period, it is seen that some currents of thought aimed at getting the rest of the society out of this situation, especially against the west, from the bad course of Muslims. One of these movements is Islamism, which is formed by the writers of magazines of that period such as "Sırat-ı Müstakim", "Sebilürreşat", "Mekatip" and "Islam", believing that with the return to the Qur'an, the Islamic society will revive again. One of the most important figures of this movement is Mehmet Âkîf Ersoy, who is a veterinarian, a scholar, a thinker and a poet. Mehmet Âkîf pointed to the diseases

* Bu Makale 12 Mart 2021 tarihinde İksad tarafından Şanlıurfa'da düzenlenen Kabulünün 100. Yılında İstiklâl Marşı ve Milli Şairimiz Mehmed Âkîf Ersoy Uluslararası Sempozyumunda "MEHMET ÂKİF ERSOY VE KUR'ÂN'A DÖNÜŞ PROJESİ" adıyla sunulan tebliğin gözden geçirilip genişletilmiş halidir.

that paved the way for the collapse of the Ottoman Empire and tried to present prescriptions that would enable the Muslim community to get rid of this bad course in the light of the Quran. Mehmet Âkif emphasized the Quran in both his poems and his sermons and advice, questioning the faulty understanding of the society's approach to the Quran and religion, and stated that it would be possible for Muslims to get rid of the bad situation they were in by returning to the Quran.

This study aims to focus on the Return to the Quran Project, in which Mehmet Âkif, known as the Poet the Quran, believes that the enlightened future and independence of a society in danger of collapse is possible with it.

Keywords: Mehmet Âkif, The Poet of the Quran, Return to the Quran, Safahat, The National Anthem

GİRİŞ

Mehmet Âkif Osmanlı devletinin son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kendisinden söz ettirmiş en önemli simalardan birdir. O daha çok bir şair olarak bilinir, aslında o, iyi bir müfessir, güçlü bir hatip ve dikkatli bir gözlemcidir. Daha da önemlisi içinde yaşadığı toplumun problemlerini kendine dert edinmiş bir seyyah ve siyaset adamıdır. İyi bir Kur'an bilgisine sahip olan Âkif, inancından taviz vermeyen ve ömrünü Kur'an'a adanmış bir dava adamıdır. Bu sebeple o, Kur'an şairi olarak bilinmektedir. Kur'an onun ahlakı ve şiirlerinin ilham kaynağıdır.

Tam bir sorumluluk bilinci içerisinde kendi toplumuna faydalı olmaya çalışan Âkif, asıl mesleği olan baytar hekimliğinden ziyade toplumun yeniden dirilişi için çaba harcayan, yazdığı şiirlerle ve verdiği vaazlarla ön plana çıkan bir vatansever olarak bilinmektedir. Özellikle Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında olağanüstü şartlarda fedakâr bir şekilde verilen milli mücadele sonunda kurulan yeni devletin milli marşı için hiçbir ücret talep etmeyen ve "Allah bu millete bir daha milli marş yazdırmaz" diyerek örnek bir tavır sergileyen fedakâr bir vatan evladısıdır.

1. MEHMET ÂKİF ERSOY'UN HAYATI VE KUR'ÂN MEALİ

1.1.Hayati

Mehmet Âkif ERSOY, Aralık 1873 yılında (Şevval 1290) İstanbul Fatih Sarıgözel'de doğdu. (DÜZDAĞ, 1997, s. 1) Babası Fatih Camii mallimlerinden Mehmet Tahir Efendi, Annesi ise aslen Buharalı olan Emine Şerife Hanım'dır.(DÜZDAĞ, 1997, s. 2) Âkif inançlı ve muhafazakâr bir aile ve çevrede yetişmiştir. Daha küçükken eğitim hayatına atılan Âkif dört yaşlarında iken Mahalle Mektebi'ne başlamış, ilkokulu Emir Buhârî İbtidâîsi'nde (1879-1882); orta okulu ise Fatih Merkez Rüştiyesi (1882-1885) ve Mülkiye İdâdisi'nde tamamlamıştır (1886-1888). Ayrıca o resmî eğitiminin yanı sıra -babası başta olmak üzere- özel hocalardan Kur'an, Arap dili ve Farsça dersleri almıştır. O, yüksek tahsil için Mekteb-i Mülkiye'yi seçtiği halde daha birinci sınıfta babasının vefat etmesi (1888), ardından da evlerinin yanması (1889) üzerine eğitimine Halkalı'daki Baytar Mektebi'nde devam etmek zorunda kalmıştır. Âkif, daha çocukken Kur'an'ı ezberlemeye başlamış ancak bitirememişti, yüksek tahsilini bitirdikten sonra altı ay gibi çok kısa bir zamanda tamamlamış ve hâfız olmuştur.(DÜZDAĞ, 1997, ss. 5-7)

Mehmet Âkif Ersoy çok iyi bir Kur'an bilgisine sahiptir. O gerek şiirlerinde gerekse camilerde verdiği vaazlarda âyetlere verdiği manalardan anlaşılıyor ki Kur'an'ı en güzel dille tercüme etmeye çalışmıştır. O, dil konusunda Türkçe'nin de gramer yapısını çok iyi bilmektedir. Hatta Süleyman Nazif onun bu durumunu "Eğer Allah, kelamını Türkçe indirseydi, Âkif'in diliyle indirirdi" şeklinde ifade etmiştir.(Süleyman Nazif'ten naklen, Cündioğlu, 2011, s. 3)

Mehmet Âkif'in en önemli eserlerinden biri safahattır. Safahat onun şiirlerden oluşan bir eserdir. Çoğu ya bir âyetin tefsiri veya bir hadisi şerifin açıklaması olan Safahat, yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Safahat, ikinci bölüm Süleymaniye Kürsüsünde, üçüncü bölüm Hakkın Sesleri, dördüncü bölüm Fâtih Kürsüsünde, beşinci bölüm Hâtıralar, altıncı bölüm Âsım, yedinci bölüm de Gölgele başlığı altında ele alınmıştır. Safahatın dışında kalmış elli dört şiiri daha da mevcut olup bunların başında İstiklal Marşı gelmektedir.

İstiklal Marşı için Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bir müsabaka yapılmış ve müsabakaya yedi yüzden fazla şiir katılmıştır. Seçilecek olan şiir için 500, bestesi için de 500 liralık mükafat tayin edilmiştir. Müsabakaya katılan yedi yüzden fazla şiir içinden Âkif'in şiiri 12 Mart 1921 tarihinde İstiklal Marşı olarak seçilmiş ve Âkif, "Allah bu millete bir daha İstiklal Marşı yazdırmasın" diyerek bunun karşılığında ortaya konulan ücreti kabul etmeyerek Dâru'l-Mesâ'i adlı Kızılay'a bağlı bir derneğe bağışlamıştır.(ERSOY, 2010, s. 33)

Âkif gerek yazdığı şiirlerle gerekse cami minberlerinde ve kürsülerinde verdiği vaazlarla hurafelerle mücadele edip insanları bilinçlendirmeye çalışmış hatta kendisi için "hurafelere takılan adam" tabiri kullanılmıştır.(Cündioğlu, 2011, s. xiii) Ayrıca yazdığı şiirlerde özellikle Balkan savaşları, Birinci dünya harbi ve milli mücadele yıllarında toplumun manevi duygularını canlı tutup onları vatan savunmasında fedakârca gayret göstermeğe teşvik etmiştir.

Cemaleddin Afganî ve öğrencisi Muhammed Abduh'la tanışan Âkif, Abduh'un birçok makalesini tercüme etmiş ve onun gibi maarif ve ıslahat yoluyla İslâm âleminin kalkındırılmasını istemiştir.(DÜZDAĞ, 1997, s. 15) Ayrıca o, genç Asım'a Afganî'nin ihtilal yolunu değil, Abduh'un ıslah yolunu tavsiye etmiştir.(ERSOY, 2010, ss. 429-430.)

Mehmet Âkif hastalanınca hava değişikliği iyi gelir düşüncesiyle önce Lübnan'a, sonra Antakya'ya gitmiş sonra Mısır'a dönmüştür. 17 Haziran 1936'da tedavi için İstanbul'a dönmüş ve 27 Aralık 1936 tarihinde İstanbul'da, Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda vefat etmiştir.(DÜZDAĞ, 1997, s. 144)

1.2.Âkif ve Kur'ân Meali

Âkif'in Kur'ân'la yakın alakasının daha çocukken aile içinde başladığı, sonraki senelerde de aile, mektep ve özel ders üçgeninde devam ettiği görülmektedir (Çeşitli, 2008, s. 1/418). Âkif'in Kur'ân'la ilişkisini kuvvetli kılan en önemli etkenlerden biri onun iyi Arapça bilmesidir. Daha çocukluk döneminde babasından almaya başladığı Arap lisanını geliştirerek zamanla Arapça kitap tercüme edecek ve ders verecek seviyeye yükselmiştir. Onun Kur'ân'la irtibatının en önemli etkenlerinden biri de Tefsir, hadis, kelim ve Akaid sahasında da iyi bir bilgi birikimine sahip olmasıdır.

Mehmet Âkif Arapçayı çok iyi bilen ve İslâmî ilimlere vakıf biri olarak tanınınca ve özellikle Sebilurraşad dergisinde yayımlanan tefsir ile ilgili yazıları çok beğeni kazanınca Diyanet tarafından Kur'ân tercümesini yapmak için kendisine teklifte bulunulur. TBMM kararıyla Kur'ân tercümesi Âkif'e, Tefsir de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a tevdi edilir. Önceleri o bu işin altından kalkamayacağını düşünerek sıcak bakmaz. Ancak Elmalılı'nın ve Babanzade Ahmed Naim'in de bu projenin içinde olduğunu öğrenince Aksekili Ahmed Hamdi başta olmak üzere yakın arkadaşlarının da yoğun isteği üzerine kabul eder ancak tercüme olarak değil meal şeklinde yapmaya razı olur (Cündioğlu, 2011, s. 143). Sonunda mukaveleyi imzalayıp mealini hazırlamaya koyulan Âkif bu işi kendi memleketinde yapmaz ve Mısır'a gider. Mısır'da 1926 yılında meal yazmaya başlar ve 1932 yılında bitirir. Ancak o sırada Türkiye'de namazın Kur'ân meal ile kılınması gündeme gelince kendi yazdığı mealin namazda kullanılacağını düşünerek Diyanet ile yaptığı sözleşmeyi fesheder (Cündioğlu, 2011, s. 180) ve daha önce müsvedde olarak gönderdiği meal kısımlarını tekrar gözden geçireceğim diyerek geri ister ve bir daha onları Diyanet'e vermez. Daha sonra Âkif hastalanır, yıllarını vererek hazırladığı Mealini İhsan Efendiye emanet eder ve kendisine "ben sağ olur da gelirim, noksanlarımı ikmal eder, ondan sonra basarız. Şayet ölür gelemezsem de bunu yakarsın" der.(Cündioğlu, 2011, ss. 185-186) Âkif'in vefatından sonra, damadı Ali Rıza Doğrul Mısır'a gidip mirasçısı sıfatıyla İhsan Efendi'den tercümeyi almaya çalışmış ancak buna muvaffak olamamıştır. İhsan Efendi de yaşadığı sürece onu yakmaya eli varmadığı gibi ondan kendi el yazısıyla bir nüsha da kopyalamıştır. İhsan Efendi 1961 yılında vefat etmiştir. O, vefat etmeden bu vasiyetin oğlu Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından yerine getirilmesini ister. Ekmeleddin de babasının vefatından sonra babasının yakın dostlarından İbrâhîm Sabri Bey, o zaman Mısır'da öğrenci olan İsmâil Hakkı Şengüler, Osman Saraç ve Ali İhsan Okur ile beraber hem Âkif'in tercümesini hem de babası İhsan Bey'in kopyaladığı nüshayı yakmışlardır. (Bkz: Cündioğlu, 2011, ss. 197-204; Kalyon, 2021, s. 6.)

1. MEHMET AKİF'İN ŞİKÂyet ETTİĞİ DURUMLAR

Mehmet Âkif, camilerde halka yönelik vaazlarında Kur'ân âyetlerini tefsir ederken özellikle toplumun aksayan yönlerine değinmektedir. İslam toplumunun ciddi bir dejenerasyona uğradığının farkında olan Âkif, şiirlerinde de toplumun yozlaşmış yönlerine vurgu yaparak Müslümanların kanayan yaralarına merhem olmaya gayret göstermektedir. Onun şiirlerinde şikâyet ettiği temel bazı hastalıklar vardır ve bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

2.1.Cehalet

Âkif şiirlerinde toplumsal yozlaşmadan, cehaletten ve tembellikten dem vurmakta ve bunların sonucunda toplumu bekleyen tehlikelere dikkat çekmektedir. O bunu şu şekilde dile getirmektedir:

*“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?
Olmaz ya... Tabii... Biri insan biri hayvan!
Öyleyse, “cehalet” denilen yüz karasından,
Kurtulmaya azmetmeli baştan başa millet.
Kâfi mi değil yoksa bu son ders-i felaket?
Son ders-i felaket neye mal oldu? Düşünsen:
Beynin eriyip yaş gibi damlardı gözünden!
“Son ders-i felaket” ne demektir? Şu demektir:
Gelmezse eğer kendine millet, gidecektir!
Zira yeni bir sadmeye artık dayanılmaz:
Zira bu sefer uyku ölümdür: Uyanılmaz!”*

Görüldüğü gibi o, bu mısralarda Zümer suresinde geçen “hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Zümer 39/9) âyeti ışığında ilmin önemine ve cehaletin nasıl bir yıkım olduğuna işaret etmektedir. İlim ile cehalet arasındaki farkı akıl ve irade sahibi olan insan ile akıl ve iradede yoksun hayvanlar arasındaki fark olarak ifade etmektedir. Nitekim Yüce Allah da Kur'ân'ı-Kerim'de aklını kullanmayan insanlar için “onlar hayvanlar gibidir belki de daha aşağı seviyededirler” (Furkân 25/44; A'râf 7/179) buyurmaktadır. Ayrıca ümmetin içinde bulunduğu durumun vahametini vurgulayan Âkif, miskinlikten ve çarpık tevekkül anlayışından da şikâyet etmektedir.

2.2.Taklitçilik

Mehmet Âkif'in mücadele ettiği hastalıklardan biri de taklitçiliktir. Taklit bilgisizce ve körü körüne birilerine uymaktır. Kur'ân insanlardan atalarının dinini terk edip onları taklit etmekten vazgeçmelerini ve akıllarını kullanmalarını istemektedir. Zira insanın, kendisine emanet edilmiş olan en değerli gücünü kullanmayıp körü körüne atalarını takip etmeleri büyük bir hata olarak görülmektedir. Bu nedenle Kur'ân, “biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan ayrılmayız” (Bakara 2/170; Lokman 31/20) diyenleri, “onlar aklını kullanmayan bir topluluk olsalar da mı siz yine onlara uyacaksınız?” (Bakara 2/170) şeklinde eleştirmektedir. Bir Kur'ân şairi olan Âkif de şiirlerinde ataları bilgisizce taklit etmeyi şu ifadelerle yermektedir:

*“Böyle gördük dedemizden!” sesi titrek titrek!
“Böyle gördük dedemizden!” sözü dinen merdûd;
Acaba saha-i tatbiki neden na-mahdud?
Çünkü biz bilmiyoruz dini. Evet, bilseydik,
Çare yok, gösteremezdik bu kadar sersemlik.
“Böyle gördük dedemizden!” diye izmihlâli
Boylayan bir sürü milletlerin olsun hâli,
İbret olmaz bize, her gün okuruz ezber de!
Yoksa, bir maksad aranmaz mı bu âyetlerde?
Lafzı muhkem yalnız, anlaşılan, Kur'ân'ın:
Çünkü kaydında değil, hiçbirimiz mananın:
Ya açar Nazm-ı Celil'in, bakarız yaprağına;
Yahud üfler geçeriz bir ölünün toprağına.
İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin,*

Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için!

2.3.Kavmiyetçilik

Mehmet Âkif'in, şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla kavmiyet ve milliyet kavramlarını farklı şekillerde algıladığı, iki kavramı birbirinden ayrı görerek kavmiyetçiliği ırkçılık bağlamında ele aldığı görülmektedir. O, kavmiyetçiliği İslam'a aykırı olduğu, ümmeti böldüğü ve devletin parçalanmasına sebebiyet verdiği için şiddetle red etmektedir(DÜZDAĞ & OKAY, 2003, s. 28/436). Milliyet kavramını ise farklı şekilde değerlendirmektedir. Ona göre kişinin bir millete mensubiyeti kınanacak bir durum değildir. Bunu bizzat kendisinin Arnavut olduğunu vurgulayarak dile getirmektedir. Bunu Kur'an'ın *"birbirinizle tanışasınız diye sizi şubelere ve kabilelere ayırdık"* (Hücurât 49/11) âyeti ışığında değerlendirdiği şu dizelerinde rahatlıkla görülmektedir:

*"Hani milliyetin İslâm idi...Kavmiyet ne!
Sarılp sımsıkı dursaydın a milliyetine."
"Arnavutluk" ne demek? Var mı Şeriat'te yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri.
Arabın Türke; Lazım Çerkese yâhud Kürde;
Acemin Çinliye rüchânı mı varmış? Nerde!
Müslümanlık'ta "anâsır" mı olurmuş? Ne gezer!
Fikri kavmiyeti tel'in ediyor Peygamber.
Türk Arapsız yaşamaz, kim ki 'yaşar' der delidir.
Arab'ın, Türk ise hem sağ gözü, hem sağ elidir.
Veriniz baş başa; zira sonu hüsrân-ı mübin,
Ne hükûmet kalıyor ortada, billâhi ne din!
'Medeniyet' size çoktan beridir dış biliyor;
Evvela parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
Arnavutlar size ibret olacakken halâ,
Ne bu şûride (bulanık) siyaset, ne bu fâsid dâva?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz,
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki evet Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!.."*

2.4.Bid'at ve Hurafeler

Bid'at ve hurafeler dinde olmayıp sonradan dine sokulan şeylerdir. Oysa din Allah tarafından tamamlanmış ve kemale erdirilmiştir. (Maide 5/3) Dine yeni bir şey eklemek haşa Allah'ın bu dini eksik bıraktığını iddia etmektir. Bu sebeple Allah Resülü *"Her bid'at sapıklıktır"* (Müslim, Cuma: 13) buyurarak dinimizde olmayan bir şeyin sonradan dine sokulmasını şiddetle red etmektedir. Bu hassasiyete sahip olan ve "hurafelere takılan adam" şeklinde tanınan Âkif'in en çok karşı çıktığı ve karşısında mücadele ettiği hususlardan biri bid'at ve hurafelerdir. O da çok iyi biliyor ki her bir hurafe ve bid'at dinin bir ilkesini iptal eder veya her bir hakikatin yerini sahte bir inanç alır. İşte o, toplumun bu hastalığını şu mısralarla dile getirmektedir:

*"Çalış" dedikçe şeriat, çalışmadın durdun,
Onun hesabına birçok hurâfe uydurdun!*

*Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturup araya,
Zavallı dîni çevirdin maskaraya!
Bakın ne hâle getirmiş ki cehlimiz dîni:
Hurafeler bürümüş en temiz menâi’ni.
Değil hakâikî şer’in, bugün bedîhiyyât
Bila münâkaşa ikrâr olunmuyor... Heyhât!
Kitab’ı, Sünnet’i, İcmâ’ı kaldırıp attık;
Havâssı maskara yaptık, avâmı aldattık.”*

2.5.Dini Duyarsızlık

Gerek batılılaşmanın etkisinde kalan aydınların dine karşı mesafeli oluşları gerekse insanların dini konularda cahil kalması genel olarak toplumun dine karşı duyarsız kalmasına neden olmuştur. Dönemin aydın sayılabilecek insanların büyük bir kısmının batı hayranı olmaları kendi öz dinamiklerine uzak durmalarına ve dolayısıyla dine duyarsız bir şekilde tavır sergilemelerine sebep olmuştur. Avamın da geleneksel bir dini anlayışa sahip olması gerçek dine uzak bir hayat yaşamalarına yol açmıştır. Hatta dini kaynağından değil de atalarından miras olarak alanlar geri kalmışlığın ve batı karşısındaki yenilgilerin dinden kaynaklandığını ve dinin terakkiye engel olduğunu düşünerek dine mesafeli davranmışlardır. Âkif bu durumdan çok muzdariptir.

2.6.Kur’ân’a Yanlış Yaklaşımlar

Âkif’in en fazla şikâyet ettiği konulardan biri Kur’ân’a yanlış yaklaşımlardır. Kur’ân’ın indiriliş amacının dışında bir nesne muamelesi görmesi onun en çok üzerinde durduğu konulardandır. Kur’ân’ın indiriliş gayesi dirileri uyarmak iken (Yâsîn 36/70) sanki o ölümler için inmiş gibi bir muamele görmektedir. Maalesef günümüzde de aynı anlayışın birçok kişide var olduğu görülmektedir. Özellikle manevi hastalıklara bir şifa ve rahmet olan Kur’ân’ın sadece hastalara okunup üflenen ve sanki ölümler için inmiş gibi mezarlıklarda okunan bir kitap muamelesi görmesi onun en çok yakındığı konulardan biridir. Onun Kur’ân’ın doğru anlaşılması için verdiği çaba kadar ona olan yanlış yaklaşımları düzeltmekle de uğraştığı verdiği vaazlardan ve yazdığı şiirlerden anlaşılmaktadır. O bu durumu şu mısralarda dile getirmektedir:

*“Öyle Kur’ân okuyorlar ki: Sanırsın Çince!
Bütün Âdetleri âyîn-i Mecûsiye karîb;
Bir şehadet getiriler, o da oldukça garîb.
Yalnız, hepsi de hürmetle anar nâmınızı
Hiç unutmam, sarılıp hırkama bir Çinli kızı,
Başka bir yerde de şöyle der:
Ya açar bakarsınız nazm_ı celilin yaprağına
Yahud üfler geçeriz bir ölünün toprağına
İnmemiştir hele Kur’ân bunu hakkıyla bilin
Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için”*

Bunların dışında Âkif’in muzdarip olduğu Zülüm, Yeis ve umutsuzluk gibi başka hususlarda vardır.

2. AKİF’İN KUR’ÂN’A DÖNÜŞ PROJESİ

Mehmet Âkif’in yaşadığı dönemde İslâm toplumunun içinden birtakım insanların onun ifadesiyle tek dışı kalmış canavar olan batının taklitçiliğini yaparken geri kalan çoğunluğun da atalarını körü körüne taklit eden bir durumda olduğu görülmektedir. Toplumun Kur’ân’a yaklaşımını yukarıdaki mısralarda ifade edildiği gibi sadece okunup üflenen ve fal bakılan bir kitap şeklinde olduğu gibi sünnet anlayışı da farklı değildir. O dönemdeki toplumun sünnete bakış açısını muasır Mısırlı alim Gazalî’nin ifade ettiği gibi sadece teberrüken hadis okumaktan ibaretti. Gazalî bunu şu şekilde açıklar: “Osmanlı’nın son dönemlerinde savaşa giden filolarda Buhârî okuyorlarmış, ancak gemiler Buhârî ile değil buharla çalışıyordu.” (Gazalî, 2005, s. 55) Kaptanın Buhârî okuması geminin hareket etmesi için yeterli değildi. İlk dönemlerde ise Müslümanlar Romalılarla karşılaştıklarında onlarla mücadele etmek için

âyet hadis okuma yerine gemi inşa ettiler. Çünkü âyet (Enfâl 8/ 60) onlara savaşa hazırlık yapmalarını emrediyordu.(Çiftçi, 2019, s. 238)

Kur'ân'a dönüş toplumun aslına yani özüne dönüştür. Âkif, her alanda geri kalan toplumun özellikle ilim konusunda da batının çok gerisinde olduğunu ve toplumun kurtuluşunun taklitçiliği terk etmekle mümkün olduğunu savunmaktadır. O toplumun kalkınmasının ve ilerlemesinin Kur'ân'ın evrensel mesajları ışığında yeniden bilim üretmekle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Âkif'in mısralarında vahyin birinci derecede kaynaklık etmesi, onun yaşantısında Kur'ân'la sıkı bir ilişkisinin olduğunu ve bunun doğal neticesi olarak inancının ve hayat felsefesinin de bu minvalde olduğunu göstergesidir.(Çeşitli, 2008, s. 419) Haliyle o, toplumun içinde bulunduğu o günkü durumdan kurtulmasının yegâne çözümünün Kur'ân'a dönüş ile olacağına inanmaktadır. Ancak toplumun Kur'ân'a bakış açısının çok farklı olduğu görülmektedir. Toplumda Kur'ân'ın mesajının anlaşılması yerine onu sadece sevap kazanmak için okunan bir kitap olarak algılanması onun bir hidayet kılavuzu olması yerine sadece dini ritüellerin yerine getirilmesinde kullanılan bir nesne muamelesi görmesine sebep olmuştur. Bugün bile aynı anlayışın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Mehmet Âkif Kur'ân'a indiriliş amacına uygun bir şekilde yaklaşılması gerektiğini yoksa onun insanlığın dertlerine derman olamayacağını vurgulamaktadır. İslam'ın hayat dini olduğunu ve onun Kur'ân'dan öğrenilmesi gerektiğini şu mısralarda dile getirmektedir:

*“Ah o din nerde, o azmin o sebatın dini;
O yerin gökten inen dini, hayatın dini?
Bu nasıl dar, ne kadar basmakalıp bir görenek?
Müslümanlık mı dedin? Tevbeler olsun, ne demek!
Hani Kur'ân'daki ruhun şu heyûladaki izi,
Nasıl İslâm ile birleştiririz kendimizi?”*

Âkif 'in şiirlerinin ilham kaynağının Kur'ân olduğu bir gerçektir. Manzumelerinde de çoğu zaman doğrudan doğruya âyetlerden iktibaslar yaparak, bazen de âyetlerin anlam ve mefhumundan hareket ettiği görülmektedir. Âkif'in yazdığı şiirlerin her biri bir âyetin veya hadisin tefsiri niteliğindedir. O, şiirlerinde Müslümanların içinde bulunduğu durumun gerçek dinden uzaklaşmaktan kaynaklandığını vurgulamakta, ilahi dinin indiği gibi anlaşıp yaşanmadığını ve o gün sergilenen dindarlığın düşünce ve pratikte Kur'ân'dan uzak olduğunu vurgulamaktadır. Âkif bu konuda öncelikle toplumun kafasındaki Allah imajını sert bir üslupla eleştirmektedir. O'nun Kur'ân'a dönüş fikri anlamında yaptığı en önemli şey aşağıdaki mısralarda görüldüğü gibi toplumun zihninde oluşmuş olan yanlış Allah tasavvurunu ve çarpık Allah algısını düzeltmeye çalışmak olduğu açıkça görülmektedir. O bunu şu ifâdelerle dile getirmektedir:

*“Huda'yı kendine kul yaptı kendi oldu Huda
Senin bu kopkoyu şirkin sığar mı imana”*

Onun yaşadığı dönemde toplumun beceriksizliklerini ve geri kalmışlıklarını kader, tembelliklerini de tevekkül olarak öne sürdükleri görülmektedir. Onun toplumun zihninde oluşmuş çarpık kader ve yanlış tevekkül anlayışını da şu dizelerde dile getirdiği görülmektedir:

*“Kader senin dediğin yolda şer'e bühtandır
Tevekkülün, hele, hüsrân içinde hüsrandır.
Kader fâraizi imana dahil...Amenna...
Fakat yok onda senin sapmış olduğun mana
Kader, şeraiti mevcut olupta meydanda
Zuhura gelmesidir mümkünatın a'yanda”*

Bu mısralardan anlaşıldığı kadarıyla o dönemde toplumun Kur'ân'ın öngördüğü kader ve tevekkül anlayışına sahip olmadığı görülmektedir. Maalesef günümüzde de aynı sakat anlayışın devam ettiği bir gerçektir. Akif, bu çarpık kader ve tevekkül anlayışından kurtulmanın reçetesini Kur'ân'ın “insana ancak çalıştığının karşılığı vardır” (Necm 53/39) âyetinin bir tefsiri mahiyetindeki şu dizelerle dile getirmektedir:

*“Allah’a dayan, sa’ye sarıl, hikmete ram ol...
Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol.”*

Mehmet Âkif bir inanç dışında bir hayat nizamı olarak ele aldığı İslâm’ı daima yaşadığı dönemdeki problemlere en isabetli çözümler üretecek şekilde sunması dikkat çekicidir. Dinin cevherinde olan ebedilik dün, bugün olduğu kadar yarının insanına da hitap etmeyi gerektirir. O, İslâm’ın ve Kur’ân’ın evrenselliğini her dönemdeki meselelere çare olabilecek kapasitede olduğunu ancak İslâm’ın ve Kur’ân’ın evrenselliğinin geçmişten günümüze aynı şeylerin taklitle devam edilmesi anlamına gelmediğini zamanın ve şartların değişmesiyle yeniden yorumlanması gerektiğini düşünmektedir. O “böyle gördük dedemizden” demenin manasının olmadığını ve Kur’ân’dan ilham alarak İslâm’ın çağın idrakine sunulması gerektiğini şu mısralarda ortaya koymaktadır (DÜZDAĞ & OKAY, 2003, s. 436):

*“Doğrudan doğruya Kur’ân’dan alıp ilhâmı,
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm’ı”*

Doğrudan doğruya Kur’ân’dan ilham alarak İslâm’ın asrın idrakine sunulması ifadesi o gün toplumun aslında Kur’ân’ın ön gördüğü bir yapıda olmadığını bir işaretidir. Toplumun vahiy yerine hurafelerin de içini yer yer doldurduğu din kültürü tarafından şekillendirildiği anlaşılmaktadır. Akif, bu şekilde Kur’ân’ın temel ilkelerinden uzaklaşmış ve kültürünü din haline getirmiş olan toplumun ancak Kur’ân’a dönerek yeniden dirileceği inancını taşımaktadır. Böylece o, o gün İslâm toplumunda var olan manevi hastalıkların tümünden kurtulmanın ancak gerçek manada dine sarılmayla mümkün olabileceğini ve bunun yolunun da Kur’ân’a dönüş olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Bir Kur’ân şairi olan Âkif, içinde bulunduğu şartlarda tam bir sorumluluk bilinci ile hareket ederek insanların her konuda bilinçlenmelerini sağlamaya çalışan ve özellikle din konusunda dinin ana kaynağı olan Kur’ân’a göre hareket etmelerini önemseyen bir kişidir. Osmanlı’nın son dönemlerinde problemlerin çığ gibi büyüdüğü, bütün emperyalist güçlerin göz diktiği Müslüman topraklarının parçalanmakla karşı karşıya kaldığı bir dönemde tam bir din ve vatan sevdalısı olarak ortaya çıkan Âkif, aslında meslek olarak bir baytar hekim olmasına rağmen üzerine düşen görevi en layık ve chiyle ifa ettiğinden kimsenin şüphesi yoktur. O, özellikle toplumun kurtuluşunun Kur’ân’a dönüşle olacağına inanmakta ve bunun için çaba harcamaktadır. Bu sebeple o kurtuluş reçetesini köklerine sağlam bir şekilde bağlanma, Allah’a dayanma, özveri ile çalışıp çabalanma ve hikmeti arama şeklinde sunmaktadır. O bunu kendi ifadesiyle “Allah’a dayan, say’e sarıl, hikmete râm ol. Yol varsa budur, bilmiyorum başka yol” diyerek kurtuluşun ancak bu şekilde mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır. Üzülerek ifade etmek gerekir ki günümüz din algısı da o zamankinden çok farklı değildir. O zaman var olan hastalıkların günümüzde de var olduğu görülmektedir. Bu sebeple İslam aleminin tekrar dirilişe geçmesi de ancak Kur’ân’a dönüş ile olacağı bir gerçektir. Özellikle Kur’ân’ın bilime ve akla yaptığı vurgu çok önemlidir. İslam toplumunun diğer milletlerle yarışabilmesi için onları taklit etmekten vazgeçip cesaretle hareket etmesi, Kur’ân’ın ve aklın ışığında özgün bilimsel proje ve çalışmalar ortaya koyması ile mümkündür. Bunun için Müslüman bilim insanlarına da çok iş düşmektedir. Ayrıca bugün dinin çağın taleplerini karşılayamaması Kur’ân’ın doğru anlaşılmamasından kaynaklanmaktadır. Kur’ân’ın mesajının evrensel olduğuna inanan Müslümanların günümüz problemlerine Kur’ân’dan çareler üretmeleri gerekir aksi taktirde evrensellik söylemi bir iddiadan öteye geçmeyecektir.

KAYNAKÇA

Cündioğlu, D. (2011). *Bir Kur’an şairi: Mehmed Akif Ersoy ve Kur’an mealî. Kapı.*

Çeşitli, İ. (2008). “MEHMET AKİF’İN ŞİİR KAYNAKLARINDAN BİRİ OLARAK KUR’ÂN-I KERİM” 1. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy sempozyumu: Bildiriler 19-20-21 Kasım 2008 (G. Yıldız & Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ed.; C. 1). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları.

- Çiftçi, N. (2019). *Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri [Doktora Tezi]*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- DÜZDAĞ, M. E. (1997). *Mehmet Akif Ersoy*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- DÜZDAĞ, M. E., & OKAY, M. O. (2003). *Mehmet Akif Ersoy. İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 432-439). TDV Yayınları.
- ERSOY, M. A. (2010). *Safahat* (M. E. DÜZDAĞ, Ed.). Çağrı Yayınları.
- Ersoy, M. A. & Düzdağ M. Ertuğrul. (2006). *Safahat: Safahat'ı teşkil eden yedi kitabın tam metni ile Safat dışında kalmış bir kısım şiirleri*. Çağrı Yayınları.
- Gazali, M. (2005). *Keyfe Nete 'âmelu me 'a 'l-Kur'ân? Nahdatu Mısır*.
- KALYON, A. (2021) "MEHMET AKİF'İN KUR'AN MEALİ'NİN SERÜVENİ" *New Era International Journal Of Interdisciplinary Social Researches*,(C. 7, ss.1-10).
- Müslim b. Haccac Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. (ts.). *Sahih-i Müslim. Dâru'l-İhya Turasi'l-Arabî*.